

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Иванка Славчова Сакарева,

ЮЗУ „Неофит Рилски“, гр.Благоевград

за придобиване на научната степен „Доктор на науките“ в докторска програма „Теория и практика на превода“, в професионално направление 2.1. Филология

Кандидат: доц. д-р Борис Анатолиевич Наймушин

Тема на дисертационния труд:

„ТЕНДЕНЦИИ И ЛИЧНОСТИ В ДИПЛОМАТИЧЕСКИЯ ПРЕВОД В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА 1944–1974 Г. И НЯКОИ СЪПОСТАВКИ СЪС СССР, САЩ, РУМЪНИЯ, УНГАРИЯ И КУБА“

I. Кратки биографични данни за кандидата

Борис Наймушин е утвърден преводач, преподавател, изследовател и редактор с дългогодишен професионален опит в областта на превода и чуждоезиковото обучение. От 1990 г. работи като устен и писмен преводач на свободна практика, а от 1995 г. е преподавател в Нов български университет. От 2014 г. е главен редактор на научното списание *English Studies at NBU*, индексирано в *Web of Science* и редица други международни научни бази данни. Притежава докторска степен и магистърски квалификации по българска филология и английски език, хебраистика и обучение на устни преводачи, както и академично звание „доцент“ по теория и практика на превода. Член е на Съюза на преводачите в България и *European Society for Translation Studies*, а професионалният му езиков профил включва владеење на руски, английски, френски, испански, италиански и гръцки езици.

II. Характеристика на научната и научно-приложната продукция на кандидата

Всички представени трудове се приемат за оценка. Предоставеният труд представлява мащабно интердисциплинарно изследване на историята на дипломатическия превод в България през периода 1944–1974 г., ситуирано на пресечната точка между преводознанието, историята, дипломатическите изследвания и биографичните подходи. Дисертацията, с общ обем от 286 страници, се състои от уводна част, авторски предговор, благодарности, пет глави, заключение, научни приноси и библиографски корпус. Всяка глава има анотация и завършва с изводи, което подпомага ориентацията на читателя.

Във Въведението авторът обосновава актуалността и научната значимост, целта и задачите, изследователската концепция, степента на разработеност на проблема, теоретичната и методологичната рамка, изворовия корпус на изследването, посветено на дипломатическия превод в България през периода 1944–1974 г., като поставя във фокуса преводачите като активни участници в дипломатическата комуникация и като професионална общност, чието присъствие често остава слабо видимо в традиционните

исторически разкази. Силна страна е точно тази концептуалната нишка, свързваща отделните казуси: преводачът като „невидим участник“ в дипломатическите контакти. Формулирани са обектът и предметът на изследването, основната теза, целта и конкретните задачи, насочени към проследяване на професионализацията и институционализацията на дипломатическия превод, реконструкцията на биографиите на преводачи и анализа на тяхната роля в официалните и неофициалните дипломатически контакти. Актуалността и научната значимост на темата произтичат от недостатъчната разработена информация на историята на дипломатическия превод и от необходимостта да бъде реконструирана ролята на езиковото посредничество в развитието на международните отношения и на преводаческата професия. Основната цел е да се проследят и анализират институционалните, професионалните и политическите фактори, определили формирането и развитието на дипломатическия превод в България, като едновременно с това се реконструират професионални биографии, модели на подготовка и професионализация и конкретни практики на преводаческо посредничество.

Авторът определя хронологичния и географския обхват, поставя изследването в контекста на ранната и класическата Студена война и аргументира 1974 г. като символична граница, свързана със създаването на Съюза на преводачите в България и с институционалното утвърждаване на професията. Представен е широк и разнообразен изворов корпус, включващ архивни документи, мемоари, периодичен печат, фотографии, аудиовизуални материали и други публикувани и непубликувани свидетелства, като е изяснен и принципът на тяхното критично използване и съпоставяне. В свят на дигитални технологии, Наймушин не пропуска да подчертае, че в подготовката на труда са използвани съвременни инструменти за компютърно подпомагане на писането, включително системи с изкуствен интелект, единствено за езикова редакция, структуриране на текст и обсъждане на възможни интерпретативни подходи.

Методологията е една от силните страни на труда. Използвани са историко-описателен и сравнително-исторически анализ, биографичен подход, критичен анализ на документални и мемоарни източници, микроисторически и просопографски подходи, визуален анализ и елементи на устна история. Съществено предимство е критичното отношение към мемоарните източници и авторската субективност.

Ясно са очертани научната новост и оригиналността на труда – комплексното историческо изследване на дипломатическия превод през Студената война, реконструкцията на професионални биографии и въвеждането в научно обращение на нови архивни, фотографски и мемоарни източници, включително при идентифицирането на преводачи в конкретни международни събития, както и структурата на труда.

Първа глава представя критичен преглед на научната литература, нормативните документи, мемоарните и архивните източници, свързани с историята, теорията и практиката на дипломатическия превод в най-ново време. Разгледани са развитието на дипломатическия устен превод, статутът и ролята на дипломатическия преводач, професионалната етика, конфиденциалността и основните модели на преводаческо посредничество – неутрален и афилиран преводач. Анализът подчертава необходимостта от

съчетаване на висока езикова компетентност с познаване на политическия, културния и протоколния контекст. Проследени са и нормативните и научните източници в български контекст, включително публикации, наръчници и свидетелства на преводачи. Направеният преглед показва, че дипломатическият превод все още представлява недостатъчно изследвана област, като наличната литература се основава преимуществено на мемоарни свидетелства, интервюта и ограничен брой архивни източници.

Втора глава представя терминологичните и методологическите основи на изследването на дипломатическия превод в България през периода 1944–1974 г. Дефиниран е дипломатическият превод като форма на консекутивен превод и шушотаж при дипломатически контакти на високо равнище, като са разграничени спецификите му спрямо конферентния превод и ролята на „дипломатическия преводач“ и „дипломат-преводач“. Методологическата рамка съчетава историко-дескриптивен, биографичен и сравнително-исторически подход с архивни и мемоарни проучвания, визуален анализ, просопографско-микроисторически метод и устна история. Особено значение е отделено на фотографии, интервюта и лични архиви като нетрадиционни източници за реконструиране на професионалната дейност и биографиите на преводачите, както и на проблемите на субективността, идентификацията на преводачите и възникването на митове за преводачески грешки. Главата обосновава необходимостта от интердисциплинарен подход за възстановяване на слабо документирувани аспекти от историята и практиката на дипломатическия превод.

Трудът демонстрира много добро познаване на научното поле. Теоретичната основа е убедително свързана с работната дефиниция на „дипломатически превод“, разграничаването му от конферентния превод и разграничаването между „дипломатически преводач“ и „дипломат-преводач“.

Трета глава изследва ролята на чуждестранните бригадири и българските бригадири-преводачи в международното младежко бригадирско движение в Народна република България през 1946–1949 г., като разглежда движението преди всичко като среда за преводаческо и межкултурно посредничество. На основата на архивни, мемоарни и биографични източници е реконструирана организацията и спецификата на преводаческата дейност, както и многообразието от функции на преводачите – езикови посредници, културно-просветни дейци и политически инструктори. Българският опит е поставен в международен контекст чрез сравнение със СССР и Югославия, а специално внимание е отделено на участието на бъдещи интелектуалци, общественици и дипломати. Сред приносите на изследването са идентифицирането и биографичната реконструкция на преводачката Донка Меламед (Даскалова), както и аргументирането на тезата, че бригадирите-преводачи представляват важен и недостатъчно изследван етап в развитието на устния и дипломатическия превод в България и своеобразна школа за формиране на езикови, организационни и межкултурни компетентности.

Особено ценно е, че литературният преглед не е ограничен до преводознанието, а е свързан с историческата методология и с изследването на професионални общности. Това е адекватно на интердисциплинарния характер на труда.

Глава четвърта разглежда формирането и развитието на дипломатическия превод в България и СССР през периода на Студената война, като проследява подготовката, професионалната реализация и биографиите на преводачите, ангажирани с международните контакти на високо политическо равнище. Анализирани са промените в дипломатическия корпус след 1944 г. и различните форми на обучение на преводачи и дипломати, включително специализирани курсове, обучение в съветски институции и програмите на Женевския университет. Изследването показва, че в България, за разлика от СССР, се формира по-гъвкава система, в която наред със служителите на МВнР и ЦК на БКП участват университетски преподаватели, литературни преводачи, редактори и журналисти. Въз основа на архивни и мемоарни източници са разкрити разнообразните професионални и етични предизвикателства пред преводачите, чиито функции надхвърлят езиковото посредничество и включват участие в сложни межкултурни и междуличностни ситуации. Просопографският подход допринася за възстановяването на институционалната памет за тази недостатъчно изследвана професионална общност и за очертаване на значимото място на дипломатическите преводачи в историята на българската дипломация и международните отношения.

Глава пета изследва ролята на преводачите и езиковите посредници по време на XV сесия на Общото събрание на ООН през 1960 г., като идентифицира участниците в делегациите на България, СССР, Румъния, Унгария и Куба и реконструира тяхното участие в официалните и неофициалните дипломатически контакти. На основата на архивни документи, мемоари, фотографии, периодичен печат и аудиовизуални източници са анализирани различни форми на преводаческо посредничество и спецификите на дипломатическата комуникация в условията на Студената война. Особено внимание е отделено на професионалните биографии на преводачи и езикови посредници и на срещите между Никита Хрущов и Фидел Кастро и между Тодор Живков и Фидел Кастро в Ню Йорк, при които са идентифицирани преводачите Мения Мартинес и Стела Авишай. Изследването подчертава значимата, но често пренебрегвана роля на преводачите като активни посредници в международните отношения и допринася за въвеждането в научно обръщение на слабо познати фигури и практики от историята на дипломатическия превод през Студената война.

В заключителната част на дисертационния труд са обобщени резултатите от изследването на формирането и развитието на дипломатическия превод в България през 1944–1974 г., като въз основа на интердисциплинарен подход и разнообразен изворов материал дипломатическият превод е представен като самостоятелно и перспективно, но все още недостатъчно разработено направление в преводаческите и историческите изследвания. Анализът на архивни документи, мемоари, фотографии, аудиовизуални материали и устни свидетелства, съчетан с просопографски и микроисторически подходи, позволява да бъдат реконструирани професионални биографии и практики, останали извън традиционните исторически разкази. Установено е, че развитието на българския дипломатически превод е силно повлияно от съветския модел, но постепенно придобива специфични национални характеристики, сред които се откроява по-гъвкавото включване на университетски преподаватели, журналисти, редактори и литературни преводачи наред

с професионалните служители на външнополитическия апарат. Изследването разкрива значението на международните младежки бригади като среда за формиране на умения за межкултурно посредничество и показва, че дейността на преводачите надхвърля техническото езиково посредничество, включвайки участие в официални и неформални контакти, изграждане на доверие и подпомагане на межкултурния диалог. Анализът на международните контакти, включително на XV сесия на Общото събрание на ООН през 1960 г., допринася за идентифицирането на редица преводачи и за реконструирането на тяхната роля в конкретни дипломатически взаимодействия. В обобщение, трудът поставя преводачите и тяхната професионална общност в центъра на анализа и допринася както за разширяване на познанията върху историята на превода, така и за по-пълното разбиране на дипломатическите процеси и международните отношения в България през периода на Студената война, като същевременно очертава перспективи за бъдещи изследвания.

Библиографията включва 378 заглавия и 87 архивни единици от ЦДА.

Представеният автореферат отразява адекватно съдържанието на дисертацията в рамките на 30 страници.

Публикационната активност на автора включва общо 65 публикации, от които 6 научни статии и доклади, публикувани в реферирани и индексирани издания, 53 публикации в нереферирани научни списания и редактирани колективни томове, 6 публикации в съавторство и 1 речник, в чието съставителство участва авторът. Положително следва да се оцени и фактът, че теми от дисертационното изследване са достигнали до научни публикации преди приключването на труда. Това показва развитие на изследователската линия и възможност за научна дискусия.

Наукометричните показатели съответстват на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за прилагането му.

Всички представени трудове са лично дело на автора. Никъде в трудовете не се забелязва наличието на плагиатство или други практики, несъвместими с академичния интегритет.

III. Научни приноси, оригиналности и самостоятелност на изследването

Приносите са ясно заявени и са в съответствие с основната концепция на труда. Сред най-съществените са: цялостното историческо изследване на дипломатическия превод в България през Студената война; реконструкцията на професионални биографии чрез просопографски подход; въвеждането на нови архивни, фотографски и мемоарни източници; изследването на професионалната подготовка; анализът на международното младежко бригадирско движение като среда за формиране на преводачески кадри; изясняването на специфики на българския модел на дипломатически превод; и реконструкцията на преводаческото посредничество при XV сесия на ООН, където съпоставянето на различни типове свидетелства в казусите с международните бригади се очертава като много силна практика.

Особено значим е приносът, свързан с идентифицирането на слабо документираните преводачи и реконструкцията на професионални траектории. Изворовата база е впечатляваща по обем и разнообразие. Използвани са документи от Централния държавен архив и регионални архиви, архив на БТА, чуждестранни електронни колекции, архиви на ООН, мемоари, периодичен печат, фотографии, аудиовизуални материали и интервюта. Авторът посочва, че част от архивните материали се въвеждат за първи път в научно обращение.

Оригиналността е убедително заявена чрез съчетаването на историческа реконструкция, преводознание, просопография и микроистория. Авторът посочва, че изследването е самостоятелно и не е свързано с предходните му трудове за придобиване на докторска степен и хабилитация.

IV. Мнения, препоръки и бележки

Трудът „Тенденции и личности в дипломатическия превод в България в периода 1944–1974 г. и някои съпоставки със СССР, САЩ, Румъния, Унгария и Куба“ има висока научна стойност за историята на превода, дипломатическите изследвания и изследването на професионални общности. Той има и потенциална приложна стойност за обучението на преводачи, тъй като показва историческата трансформация на професионалните роли, подготовката и институционалните модели на дипломатическите преводачи.

Като възможност за допълване може да се обособи кратък раздел „Съвременни измерения на историческите изводи“, който без да нарушава историческата перспектива да покаже как реконструираният модели – доверие, конфиденциалност, институционална принадлежност, езикова компетентност и професионална подготовка – се отнасят към съвременната теория и практика на дипломатическия и политическия превод.

Силно впечатление правят богатият илюстративен материал и непосредственото включване на фотографии и визуални свидетелства в аналитичния текст. Авторът е отделил внимание и на произхода и статута на изображенията.

Редакционната ми препоръка, която не е задължителна, е свързана с компактността. На места подробният биографичен и документален разказ може да бъде съкратен или структуриран в таблици/приложения, без да се губи доказателственият материал. Така аналитичната линия би изпъкнала още по-силно.

Особена научна стойност има интердисциплинарният характер на изследването, в което органично се съчетават подходи и инструменти на преводознанието, историята, просопографията и микроисторията. Това позволява да бъдат възстановени конкретни професионални биографии и да бъдат осветлени трудно достъпни или слабо изследвани преводачески практики, които остават извън традиционните исторически и преводачески разкази. Към несъмнените достойнства на труда следва да се отнесе и неговата международна перспектива, проявяваща се както в сравнителния контекст на изследването, така и в публикационната активност на автора на български, английски и руски език. По този начин дисертационният труд надхвърля рамките на националното изследване и поставя

проблематиката на българския дипломатически превод в по-широкия контекст на международните изследвания върху историята и теорията на превода.

V. Заключение

С оглед на всичко гореказано обобщавам, че представеният труд притежава съществени научни, методологични, емпирични и интердисциплинарни приноси. Като член на научното жури давам положителна оценка на труда на доц. д-р Борис Анатолиевич Наймушин на тема „Тенденции и личности в дипломатическия превод в България в периода 1944–1974 г. и някои съпоставки със СССР, САЩ, Румъния, Унгария и Куба“ и напълно подкрепям присъждането на научната степен „Доктор на науките“ в област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, Професионално направление 2.1. Филология, Докторска програма „Теория и практика на превода“.

Дата: 30.09.2026 г.

Рецензент: доц. д-р Иванка Сакарева

Ivanka
Slavchova
Sakareva

Digitally signed
by Ivanka
Slavchova
Sakareva
Date: 2026.09.30
13:21:43 +03'00'